

Іван Панкевич,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного права
та галузевих дисциплін

Національного університету водного
господарства та природокористування

ORCID ID: 0000-0003-2826-9610

Віталій Семків,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету
імені Івана Франка

ORCID ID: 0000-0003-4317-4636

<https://doi.org/10.37374/2019-36-16>

УДК 340; 342

Вчення Леона Петражицького в сучасній Україні: доктринальний вплив на теорію права та конституційне право

Конституція України від 28 червня 1996 року встановлює у статті 1, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [1]. Одна із наступних статей, стаття 3, передбачає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою

діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Таким чином, говорячи про Основний Закон України, можемо стверджувати, що Україна прямує у напрямку створення демократичної держави, де дотримуються громадянські права та обов'язки. Неможливо приховати, що в основі такого демократичного підходу українського законодавця є не тільки власна традиція українського державотворення, але й використан-

ня європейського та світового доробку у зазначеній галузі.

Звернення до спадщини української правової науки в її європейському та світовому контексті отримало новий імпульс в умовах трансформаційних процесів в Україні, найважливішими серед яких є формування сучасної української державності та права, а також перехід від радянського тоталітаризму до демократичного правового устрою. Сучасні українські дослідники продовжують традиції поєднання фундаментальності та практичного досвіду, одночасно розширюючи нові горизонти філософської та теоретичної правової думки. Ведучи мову про демократичні перетворення в Україні, неможливо не згадати наукової спадщини без сумніву видатного науковця Леона Петражицького.

Леон Петражицький закінчив юридичний факультет Київського імператорського університету святого Володимира, нині це – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, сформувався як науковець у Німеччині, де стажувався та де вийшли друком його перші наукові праці. Пізніше працював у Петербурзькому університеті, а закінчив свою кар'єру як завідувач кафедри соціології Варшавського університету. З огляду на зазначене багато українських науковців зараховують його до грона представників української психологічної школи права [2, с. 20]. У кожному разі, немає жодного сумніву, що наукова школа Леона Петражицького посідає значні позиції у сфері розвитку правової держави та громадянського суспільства.

Парадоксальною однак є ситуація, що стосується наукової спадщини професора Леона Петражицького в Україні. З однієї сторони, домінуюча більшість підручників та посібників з предметів «Теорія держави і права», «Філософія права», «Правознавство» згадує Петражицького серед засновників психологічної теорії походження держави і права. З іншої сторони, вчення Петражицького не

було в Україні, на відміну від польської та російської правових наук, предметом спеціальних досліджень. Більше того, під час дискусії у поважному українському науковому часописі «Філософія права і загальна теорія права» щодо ключової проблеми «Раціональне та емоційне в праві» концепцію нормативної мотивації Леона Петражицького представила професор Тімошина (Санкт-Петербург). У її статті «Право як емоція обов'язку: концепція нормативної мотивації Л. Петражицького» останній позиціонується в якості засновника Петербурзької школи філософії права. Між іншим, у 2013 році О. Тімошина захистила докторську дисертацію на тему «Теорія і соціологія права Л. Й. Петражицького у контексті класичного і посткласичного праворозуміння».

На фоні систематичних досліджень вчення Леона Петражицького в Польщі та Росії, які вважають його представником свого інтелектуального грона, дослідження правової спадщини мислителя в Україні мають спорадичний характер та стосуються кореляції держави і права в працях Л. Петражицького, самодостатньої мотивації у галузі права (професор Л. Корчевна), логічно-філософських поглядів науковця (професор В. Тітов), права як юридичної емоції, психологічної теорії міжнародного публічного та приватного права (професор О. Мережко). В таких умовах основою цієї наукової статті є переконання її авторів у тому, що наукова спадщина Леона Петражицького є конститутивним аспектом актуального наукового знання, а безпосередній чи опосередкований вплив його наукового вчення відчувається у сучасній українській правовій науці. Найбільш відчутним вплив є у дослідженнях правової політики, комунікативної теорії права, правової глобалізації. Деякі аспекти теорії права Леона Петражицького, зокрема визначення етичної перспективи розвитку права, визнання «суспільно-службового» характеру публічної

влади її конститутивною ознакою, інтерпретація глобалізаційних процесів як відображення загальної тенденції в еволюції права, не тільки не втратили своєї актуальності, але й були розвинуті представниками української теорії права і держави, історії держави і права, конституційного права, міжнародного публічного права.

Одним із найвпливовіших (у певному сенсі революційних) результатів розвитку психологічної теорії права стало розуміння існування права поза його зв'язком з державою. Сучасні представники психологічної школи обґрунтовують тезу, що право може існувати поза зв'язком з державою. З погляду професора Корчевної, держава є поняттям видовим, а право – родовим, наслідком чого є визнання плюралізму позадержавних правових устроїв, підпорядкованих, рівнозначних або ж домінуючих над державним правом. Пріоритет права по відношенню до держави стає реальним шляхом розгляду поняття інтуїтивного, «неофіційного», соціального та ідеалістичного права. Визнання Леоном Петражицьким правового плюралізму та розуміння держави як одного з типів правової організації суспільних груп наповнює новим змістом тріаду «право-держава-демократія», створює нові наукові стандарти для дослідження сучасної демократії в Україні.

Вплив вчення Леона Петражицького на розвиток праворозуміння в Україні має різні лінії, серед яких домінує лінія визнання різнорідності, багатовимірності поняття права. Чинником для такого визнання було те, що з погляду сучасних українських науковців Леон Петражицький запропонував цілковито нову, відмінну від раніше існуючих, інтерпретацію права. Аналізуючи концепції праворозуміння через призму герменевтичного механізму, Тамара Дудаш у монографії «Праворозуміння крізь призму герменевтики» дійшла до висновку, що наукові інтерпретації правових явищ підпорядковувалися

загальним правилам розуміння. Детермінанти інтерпретації (зокрема об'єктивні, суб'єктивні та інтерсуб'єктивні) мали визначальний вплив на наукову інтерпретацію та розуміння права. Їх вплив міг проявлятися в: а) зміні явищ, які вважалися правом або «справжнім правом» (як це мало місце у XII ст. в Англії та Німеччині з поширенням там легістсько-позитивістських інтерпретацій права, які прийшли на зміну природно-правовим, чи на початку XX ст. з «відродженням» природного права, яке посунуло домінуючі у деяких країнах позитивістські уявлення); б) виявленні у процесі інтерпретації нових властивостей правоявищ, які вважалися правом у передрозумінні (як це має місце у інтегративних концепціях праворозуміння, які намагаються поєднати різні ознаки права, зокрема його нормативний характер із закріпленням у його нормах ідеї справедливості чи ідеї походження права з суспільних відносин); в) цілком новій, відмінній від існуючої раніше інтерпретації правоявища (прикладом може бути розуміння права як атрибутивно-імперативних емоцій людини, сконструйоване Л. Петражицьким на початку XX ст.) [3, с. 205].

Нова інтерпретація права Леона Петражицького стала фундаментом філософсько-правового дискурсу України, проте внаслідок цього не було створено самостійної психологічної школи у правовій науці. Подекуди це сталося внаслідок того, що вона співпала у часі з періодом доктринального та організаційного формування української правової науки на українських землях Російської імперії та у відновлених українських державах на початку XX століття.

До грона фундаторів залучення вчення Леона Петражицького до філософсько-правового дискурсу української правової науки безпосередньо належить Богдан Кістяківський – видатний науковець-юрист, соціолог, суспільно-політичний діяч. Як представник синтетичного підходу до

праворозуміння, що поєднує методи догматичної юриспруденції з методами соціологічної та психологічної шкіл права, Богдан Кістяківський толерував одночасне існування чотирьох різнорідних дефініцій права: соціологічної, психологічної, державно-організаційної, нормативної. Б. Кістяківський трактував право як етичну цінність, як найважливішого виразника суспільної культури, вважаючи, що правові норми відображають етичну свідомість людини та, завдяки діям людей, які усвідомлюють власний обов'язок, право перетворює суспільно необхідне на обов'язкове [4]. Сприймаючи вчення Петражицького та здійснюючи спроби синтезувати психологічну концепцію влади з нормативно-правовою концепцією, Б. Кістяківський критично аналізує абсолютизацію психічного, суб'єктивного у розумінні права. Дослідниця творчості Б. Кістяківського М. Альчук зосереджувала увагу на відмінностях між обґрунтуванням психологічної теорії права Л. Петражицького та його учня П. Михайлова. Філософ вважала, що їхнє вчення про дві реальності науки вимагає обґрунтування. Психологічний та нормативний підходи розглядають право як елемент свідомості, не розкриваючи його об'єктивності, а лише зосереджуючись на різноманітних переживаннях особи та їх об'єктивізації. Таке праворозуміння – тільки в односторонньому опрацюванні кожного підходу – допроваджує до заперечення об'єктивності права. Спираючись на працю Генріха Ріккерта «Науки про природу і науки про культуру» та поділяючи його погляди, Богдан Кістяківський відкидав психологізацію наук та критикував теорії наук про дух, а також запровадив поняття «науки про культуру» [5]. Бажання Кістяківського опрацювати праворозуміння, яке рахується із багатосторонністю права, яку іншим сформувалося у якості константи філософсько-правового дискурсу в Україні. Про це йдеться у фундаментальній теоретичній статті

представника Української Академії наук А. Е. Кристера «Три ступені правоутворення», у якій серед підходів до правоутворення виокремлюється психологічний: «проблема правоутворення може мати і психологічні відхилення – можна вивчати психологічні основи виникнення права взагалі або вивчати взамовідносини між людськими уявленнями та зміст правових норм. І ми вже маємо цілу низку наукових спроб дослідження джерел правової психології, вплив уявлень про природу та людину на розвиток та зміст права» [6, с. 54]. Отже, «психологічний підхід» свідомо чи несвідомо стає одним із найважливіших поглядів у дослідженнях Комісії по дослідженню звичаєвого права України Української Академії наук, а пізніше трансформується у дослідження звичаєвого права в Україні. Знаходимо його і в сучасних дослідженнях звичаєвого права [7], народної правосвідомості [8], а також правової традиції українців [9], [10]. Згадані дослідження піддають сумніву одне із стереотипних уявлень про теорію права Леона Петражицького – її односторонній психологічний характер. Сучасна українська правова наука сприймає та дискутує наукову позицію, яка вважає, що створювана Леоном Петражицьким своєрідна психологічна модель обов'язкової правової сили є, з однієї, суспільно-культурної, сторони, яка обґрунтовує оперті на легітимованих фактах нормативні психічні мотиваційні процеси, обґрунтуванням координованої системи соціальної поведінки, а з другої, ціннісно-нормативної сторони, соціально-культурний розвиток права дозволяє досягнути ідеалу у вигляді етичної мети, яка визначає суспільну легітимацію нормативних фактів та характер мотиваційних процесів [11, с. 144].

Сучасне розуміння основної ідеї Леона Петражицького актуалізує зміст його правової теорії для багатьох учень сучасної неklasичної філософії права в Україні, зокрема

концепції правової реальності, аксіологічної та соціологічної концепцій [12]. Повернення до філософсько-правового дискурсу основних ідей психологічної школи Леона Петражицького пришивилося після XXVII Світового конгресу філософії права та соціальної філософії «Право, розум та емоції», який відбувся 27 липня - 1 серпня 2013 року у столиці Сполучених Штатів Америки Вашингтоні. Наприклад, ключовою темою провідного українського наукового часопису «Філософія права та загальна теорія права» в 2015 році стала тема «Раціональне та емоційне в праві». У процесі її обговорення безпосередній чи опосередкований вплив правового вчення Леоніда Петражицького проглядається у наукових працях багатьох українських вчених, серед них у статтях С. Максимова «Верховенство права: апофеоз розуму чи результат емоційного вибору?» [13], Ю. Калиновського «Раціонально-емоційна матриця правосвідомості як підґрунтя правового регулювання» [14], Ю. Разметаєвої «Раціональне та емоційне у правовому регулюванні» [15], М. Савчина «Емоційність і раціональність у контексті сучасного конституціоналізму» [16], О. Євсєєва «Психологічні фактори суддівського розсуду в конституційному правосудді» [17]. Серед усієї різноманітності ідей, що розглядалися у зазначених вище статтях, особливої уваги заслуговує теза С. Максимова про значення для реального втілення верховенства права в межах відповідної (у тім числі й української) культури опертого на емоціях екзистенціального вибору [18]. Зазначена теза перегукується не тільки з теорією права Леона Петражицького, але також з його теорією політики права. На жаль, в українському правознавстві майже немає наукових праць, що дозволяють відслідкувати розвиток політики права загалом чи теорії політики права Леона Петражицького зокрема. Згадана ситуація є дивною хоча б тому, що серед фундаторів політики права як

науки був член Української Академії наук, один із засновників української правової науки Федір Тарановський [19]. Власне Тарановський дуже акцентував на історичності політики права, стверджуючи, що початки політики права губляться у давніх часах: перший законодавець уже був першим політиком права. Протягом низки століть політика права не мала визначеного методологічного шляху, вона не виходила поза прямі практичні навички, спираючись на початки вродженого здорового глузду, звичайного життєвого досвіду та професійної державної мудрості [20]. У той же час Леон Петражицький вважав, що створення науки політики права передбачало попереднє виконання складних теоретичних і методологічних робіт. Необхідною основою для наукової політики права є теорія, яка відповідає психічній природі права. Особливо важливим та необхідним для творення науки політики права є дослідження мотиваційного та педагогічного впливу права, а також різних видів та напрямів правової мотивації і педагогіки... Належно розвинута мотиваційна теорія та педагогічна діяльність права була б фундаментом для визначення напрямку і методів правно-політичних досліджень з метою розвитку відповідної методології політики права [21]. На погляд Леона Петражицького, зміст політики права полягає у науково обґрунтованому визначенні основ діяльності права, тобто у дослідженні тих наслідків, які треба очікувати у разі запровадження відомих правових норм по відношенню до тих правових норм, запровадження яких законодавчим способом (або іншим способом, наприклад у міжнародній сфері) до системи діючого права призвело б до відомого бажаного ефекту [22, с. 18-19].

Безпосередньо з іменем Леона Петражицького пов'язаним є конструювання поняттєвої та методологічної основи для майбутніх досліджень у галузі наукового знання про політику права. В Україні історично-

правове знання завжди залишало широкий простір для розвитку теорії політики права Леона Петражицького. Наприклад, у монографії одного із авторів цієї статті науковим дослідженням піддано політику права на різних етапах розвитку виборчого права та виборчої системи в Україні, у тому числі й виборчу політику на українських землях Російської імперії наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття, а також значні відмінності між фактичною виборчою політикою та виборчим законодавством Української Радянської Соціалістичної Республіки [10]. У той же час науковий аналіз виборчого законодавства та виборчої політики у сучасній Україні, передусім у контексті розвитку демократії в світі, призвів до постановки питання щодо методологічних можливостей вчення Петражицького в розумінні фундаментальних проблем трансформаційних демократичних процесів. Ці можливості знаходимо у розумінні Леоном Петражицьким такого поняття, як правова традиція та у взаємному зв'язку дуалістичної пари «право-емоції». Власне апелювання до поняття «традиція виборності» визначило концептуальний підхід до традиції виборності в Україні у монографії Івана Панкевича «Традиція виборності влади в Україні». Основний акцент згаданої монографії – антропоцентричний з детальною увагою до ролі особи у формуванні традиції виборності, демократичних стандартів суспільного та державного життя.

Історико-правове дослідження традиції виборності влади в Україні виявило іншу проблему, яка заслуговує на детальну увагу: негативні емоції, які може викликати та викликає виборче право. У процесі свого формування виборче право України, зрештою як і конституційне право загалом, засвоїло концепцію суспільства рівних можливостей. З погляду професора права і філософії Університету Джорджа Р. Вест, «ми засвоїли у правовій практиці та у світлі правової науки і правових ідеалів

ідеал «суспільства рівних можливостей» як найкращу інтерпретацію права та навіть ширше, як амбітну концепцію суспільної справедливості – концепцію справедливості, спеціально пристосованої як до місця праці на будові школи, так і до суспільства загалом. Ідеал суспільства рівних можливостей незмінно відображається, як його велика, але справедлива гра, у світлі рівних можливостей ми усі будемо грати в цю гру нашого життя на однаковому для всіх полі. Які емоції з'являються внаслідок поєднання громадянських ідеалів, передусім виборчих прав, з ідеологічною метафорично справедливих ігор? Р. Вест вважає, що їх є дві. По-перше, у справедливій грі сторона, яка виграє – і на полі, і на трибунах, може звільнити та звільняє себе від необхідності співчувати тим, хто потерпів поразку. Ті, хто програв, після всього повинні цілковито погодитися з поразкою та з її справедливістю, це все, що залишається переможеним на полі в справедливій грі [23, с. 29]. Сучасне сприйняття виборів як виборчої боротьби, навіть і справедливої, викликає ризик поразки. Одним словом, ми є у цій боротьбі не разом, кожен з нас біжить свою власну гонку і робимо ми це один супроти іншого. Рівень конкуренції є отруйним не тільки щодо почуття приналежності до окремої групи, але й для гідного розуміння себе: доброю людиною є лише та людина, яка виграла перегони. Отже, негативні емоції лежать в основі виборчого абсентеїзму, зневажання правами опозиції, надання переваги (наприклад, фінансування з коштів державного бюджету) парламентським політичним партіям. Тобто, викликані правом емоції заслуговують на те, щоб стати предметом наукових досліджень. На наш погляд, це є одним із напрямів сучасних досліджень, в основі яких лежать теоретичні та методологічні принципи наукової спадщини видатного правознавця Леона Петражицького.

Історія вчення Леона Петражицького в Україні є історією постійно

поновлюваних «психологічних підходів» до розуміння права та політики права у дуже відмінних формах, а також часто недосконалих і фрагментарних історичних, культурних та соціальних контекстах. Незважаючи на історичні передумови, в Україні не сформувалася психологічна школа чи школа політики права. Проте фундаментальні ідеї психологічної школи засвоєні та критично опрацьовані багатьма правовими концепціями,

серед яких антропологічна, аксіологічна, соціологічна концепції та концепція правової реальності. Це дозволяє зробити висновок не тільки щодо впливу вчення Леона Петражицького на розвиток правознавства в Україні, але також щодо його актуалізації у філософсько-правовому дискурсі «право, розум, емоції», який викликає значне зацікавлення у сучасній правовій думці.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року .Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Корчевна Л. О. Співвідношення держави і права (за працями Л. Петражицького, Г. Гурвіча, П. Сорокіна) .Науковий вісник Ужгородського університету. Серія право. Випуск 29. Том 1, 2014.
3. Дудаш Т. І. Праворозуміння крізь призму герменевтики. Львів, Край, 2010.
4. Усенко І. Б. Кістяківський Богдан Олександрович / Енциклопедія історії України : Том 4. Редкол. В.А. Смолій та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ, видавництво «Наукова думка», 2007.
5. Альчук М. Праворозуміння у філософії права Богдана Кістяківського: проблема синтезу. Вісник Львівського університету: сер.: Філософсько-політологічні студії . 2011 . Вип. 1, с. 41-48.
6. Кристер А. Е. Три ступені правоутворення / Українська академія наук. Збірник соціально-економічного відділу. Праці комісії для виучування звичаєвого права України. За ред. А. Е. Кристера, керівничого над працями Комісії. – 1925.
7. Правовий звичай як джерело українського права ІХ- ХІХ ст. / За ред. І. Б. Усенка. Київ, Наукова думка, 2006.
8. Атоян О. Н. В конфликте с государством. Крестьянское правосознание в Украине 1917-1919 годов: Монография. МВД Украины. Луганский институт внутренних дел. Луганск, 2003.
9. Лобода Ю. П. Правова традиція українського народу (феномен та об'єкт загальнотеоретичного дискурсу). Львів, Світ, 2009.
10. Панкевич І. М. Традиція виборності влади в Україні: монографія. Львів, ЛНУ імені Івана Франка, 2015.
11. Тимошина О. Право як емоція обов'язку: концепція нормативної мотивації Л. Й. Петражицького. Філософія права і загальна теорія права. 2015, № 1-2.
12. Неклассическая философия права: вопросы и ответы / Максимов С. И. и др. – Библиотека международного журнала «Проблемы философии права: вопросы и ответы». Харьков, 2013.
13. Максимов С. І. Верховенство права: апофеоз розуму чи результат емоційного вибору? Філософія права та загальна теорія права. 2015, № 1-2, с. 120-133.
14. Калиновський Ю. Ю. Раціонально-емоційна матриця правосвідомості як підґрунтя правового регулювання. Філософія права та загальна теорія права. 2015, № 1-2, с. 148-156.
15. Разметаєва Ю. С. Раціональне та емоційне у правовому регулюванні. Філософія права та загальна теорія права. 2015, № 1-2, с. 157-168.
16. Савчин М. В. Емоційність і раціональність у контексті сучасного конституціоналізму . Філософія права та загальна теорія права. 2015, № 1-2, с. 178-195.

17. Євсєєв О. П. Психологічні фактори суддівського розсуду в конституційному правосудді. *Філософія права та загальна теорія права*. 2015, № 1-2, с. 196-203.

18. Максимов С. І. Верховенство права: апофеоз розуму чи результат емоційного вибору? *Філософія права та загальна теорія права*. 2015, № 1-2.

19. Усенко І. Б. Академік Федір Тарановський / Члени-засновники Національної академії наук України. Інститут історії України НАН України. Київ, 1998, с. 297-316.

20. Тарановский Ф. В. Историческое и методологическое взаимоотношение истории, догмы и политики права. *Журнал Министерства юстиции*, 1907, № 3.

21. Петражицкий Л. И. К вопросу о «возрождении естественного права» и нашей программе. *Право*, 1902, № 41.

22. Алексеев Н. Н. Общее учение о праве. Курс лекций, прочитанных в Таврическом университете в 1918/19 году. Симферополь: Русское книгоиздательство в Крыму, 1919.

23. Вест Р. Правові емоції *Філософія права і загальна теорія права*, №1-2/2015. URL:<https://doi.org/10.21564/2227-7153.2015.1-2.182433>

Панкевич І. М., Семків В. О. Вчення Леона Петражицького в сучасній Україні: доктринальний вплив на теорію права та конституційне право

Історія вчення Леона Петражицького в Україні є історією постійно поновлюваних «психологічних підходів» до розуміння права та політики права у дуже відмінних формах, а також часто недосконалих і фрагментарних історичних, культурних та соціальних контекстах. У статті політику права розглянуто на прикладі виборчої політики на різних етапах розвитку виборчого права та виборчої системи в Україні. Науковий аналіз виборчого законодавства та виборчої політики у сучасній Україні, передусім у контексті розвитку демократії в світі, призвів до постановки питання щодо методологічних можливостей вчення Петражицького в розумінні фундаментальних проблем трансформаційних демократичних процесів.

Ключові слова: правове вчення, психологічна школа, школа політики права, правова концепція, право, розум, емоція, державний устрій.

Панкевич И. М., Семкив В. О. Учение Леона Петражицкого в современной Украине: доктринальное влияние на теорию права и конституционное право

История учения Леона Петражицкого в Украине историей постоянно возобновляемых «психологических подходов» к пониманию права и политики права в очень хороших формах, а также часто несовершенных и фрагментарных исторических, культурных и социальных контекстах. В статье политику права рассмотрен на примере избирательной политики на разных этапах развития избирательного права и избирательной системы в Украине. Научный анализ избирательного законодательства и избирательной политики в современной Украине, прежде всего в контексте развития демократии в мире, привел к постановке вопроса о методологических возможностях учения Петражицкого в понимании фундаментальных проблем трансформационных демократических процессов.

Ключевые слова: правовое учение, психологическая школа, школа политики права, правовая концепция, право, разум, эмоция, государственное устройство.

Pankevich I., Semkiv V. The doctrine of Leon Petrazycki in modern Ukraine: doctrinal influence on the theory of law and constitutional law

The appeal to the heritage of Ukrainian science in its European and world context has gained a new impetus in the context of the transformational processes in Ukraine, among which the most important are the formation of modern Ukrainian statehood and law, as well as the transition from Soviet totalitarianism to a democratic state system. Modern scholars in Ukrainian legal science continue the tradition of combining fundamentalism and practical direction, while expanding new horizons of philosophical and theoretical legal doctrine. Speaking about democratic transformations in Ukraine, one can not ignore the scientific heritage the outstanding scientist Leon Petrazycki.

The history of the doctrine of Leon Petrazycki in Ukraine is a history of ever-renewed «psychological approaches» to understanding law and politics of law in very different forms, and in often imperfect and fragmentary historical, cultural and social contexts. Despite the historical preconditions, a psychological school or a school of politics of law was not formed in Ukraine. However, the fundamental ideas of the psychological school are adopted and critically worked out by many legal concepts, including anthropological, axiological, sociological concepts and the concept of legal reality. The broadest space for the development of the theory of the politics of law of Leon Petrazycki in Ukraine was created by historical and legal science. The article deals with the politics of law on the example of electoral politics at different stages of the development of electoral law and the electoral system in Ukraine. Scientific analysis of electoral law and electoral politics in contemporary Ukraine, especially in the context of the development of democracy in the world, has led to the question of the methodological possibilities of Petrazycki doctrine in understanding the fundamental problems of transformational democratic processes. In the article these possibilities are found in the understanding of Leon Petrazyckias a concept of legal tradition and in the mutual connection of the dualistic pair of «right-emotions». This allows us to make a conclusion not only about the influence of Leon Petrazycki doctrine on the development of jurisprudence in Ukraine, but also on its actualization in the philosophico-legal discourse entitled «law, mind, emotion», which raises considerable interest in modern legal thought.

Key words: legal doctrine, psychological school, school of politics of law, legal concept, law, mind, emotion, state system.